

Vlatko Broz
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za anglistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
vlatkobroz@gmail.com

FRAZELOGIJA SVE U ŠESNAEST: MOTIVIRANOST ZNAČENJA NUMERIČKIH FRAZEMA U HRVATSKOME

Članak se bavi hrvatskim numeričkim ili brojevnim frazemima, tj. idiomatskim izrazima koji kao jednu leksičku sastavnicu sadrže broj, a temelji se na kognitivnolingvističkom istraživanju o motiviranosti značenja frazema u kojem je sudjelovalo 200 ispitanika, izvornih govornika hrvatskoga jezika. Numerički frazemi iz upitnika vrlo su visokog stupnja značenjske netransparentnosti, što je rezultiralo vrlo različitim objašnjenjima i tumačenjima motiviranosti značenja među ispitanicima. Frazemi s brojevima vrlo rijetko prizivaju konvencionalne prizore u mislima govornika, pa se tako motiviranost značenja analiziranih frazema ne obrazlaže samo kognitivnim mehanizmima kao što su metafora, metonimija ili konvencionalno znanje nego ponajprije pučkom etimologijom koju kognitivna lingvistika također smatra jednim od mehanizama u interpretiranju frazema.

1. Uvod

Hrvatski jezik, baš kao i engleski ili bilo koji drugi prirodni jezik, obiluje stotinama ako ne i tisućama idiomatskih izraza čija se značenja razlikuju od njihovih doslovnih interpretacija, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

1. *to je mačji kašalj* — 'to je mala (neozbiljna) stvar, to je nešto zanemarivo'
2. *tražiti dlaku u jajetu* — 'namjerno ulaziti u najsitnije detalje da bi se pronašla kakva greška (prigovor), biti sitničav, cjepidlačiti'
3. *nisam (nisi itd.) veslo sisao* — 'nisam (nisi itd.) naivan, ne dam se (ne daš se itd.) prevariti'

4. *pala je sjekira u med* komu — ‘iznenada se posrećilo *komu*, ima sreće (uspjeha) *tko*, uspjelo je *komu* da znatno popravi svoj materijalni položaj’

Ovakve leksičke jedinice u središtu su proučavanja frazeologije i nazivaju se *frazemima*. Valja naglasiti odmah na početku da je taj termin potekao iz istočno- i srednjoeuropske lingvističke tradicije, uz *frazeologizam* kao još jedna blisko značnica u optjecaju, dok je u angloameričkoj tradiciji mnogo prihvaćeniji termin *idiom*. Međutim, to se počelo mijenjati u posljednjih nekoliko godina pa tako sve češće u literaturi možemo susretati i jedan i drugi termin. Osim toga, značenja termina *frazem* i *idiom* ne podudaraju se u potpunosti budući da su različite lingvističke tradicije drugačije definirale takve leksičke jedinice. U svakom slučaju termin *frazem* je u hrvatskoj frazeološkoj tradiciji prihvaćeniji od idioma, kao što i svjedoče radovi Antice Menac, Željke Fink Arsovski, Ivane Vidović Bolt i drugih.

Prema tradicionalnim teorijama o idiomatičnosti, frazemi imaju arbitrarna značenja. Takav pogled sugerira da bilo koji niz riječi može imati bilo kakvo značenje, odnosno da se značenje ne može semantički raščlaniti ili analizirati, tj. da nije predvidljivo iz zbroja značenja individualnih riječi od kojih se sastoji (Katz 1973; Chomsky 1980). Shodno tome, za frazeme kakve vidimo u primjerima od (1) do (4) smatra se da su nekad imali metaforičko porijeklo, no tijekom vremena su izgubili svoju metaforičnost i danas postoje u mentalnom leksikonu govornika kao okamenjene ili mrtve metafore.

Međutim, kognitivna je lingvistika ponudila sasvim drugačiji pogled na figurativni jezik, pa se tako idiomatski izrazi kakve vidimo u primjerima od (1) do (4) više ne smatraju fosiliziranim jezikom koji govornici moraju naučiti bez ideje zašto oni znače to što znače. U posljednjih 30 godina kognitivnolingvistička istraživanja dokazala su da značenja frazema nisu nimalo arbitrarna i prikupila su prilično mnogo dokaza koji pobijaju tvrdnju da su frazemi tzv. ‘mrtve’ metafore. Također su pokazala da postoje različiti mehanizmi koji rasvjetljavaju motiviranost značenja frazema, kao što su metafora, metonimija i konvencionalno znanje. Nerijetko se događa da se sva ta tri mehanizma isprepliću u kognitivnolingvističkoj analizi značenja frazema. Kad kažemo da je nešto motivirano u kognitivnoj lingvistici, to znači da nije niti arbitrarno niti sasvim predvidljivo (Lakoff 1987:346). Većina lingvista tvrdi da je veza između oblika i značenja arbitrarna s iznimkom onomatopejskih riječi, dok kognitivni lingvisti vide jezik kao odraz općih kognitivnih procesa, pa tako retrospektivno traže objašnjenja za veze između oblika i značenja u jeziku. To je dakle motiviranost o kojoj se govori u ovome članku.

Neki se frazemi asocijativno povezuju s konvencionalnim slikama koje mogu prizvati konvencionalne prizore u mislima govornika. Govornici lako mogu u svojim mislima stvoriti vizualnu predodžbu bilo kojeg frazema, pa ih stoga George Lakoff zove tzv. predočljivim frazemima (*imageable idioms*) (1987:447). Dobrovol'ski i Piirainen motiviranost takvih frazema nazivaju ikoničkom motiviranošću (2005:87, 90–95), dok Fink-Arsovski sliku koja motivira frazeološko značenje naziva semantičkim talogom (2002:29).

Lakoff je tu pojavnost objasnio na primjeru dva frazema, *to keep someone at arm's length* i *to spill the beans*. Nakon što je pitao na stotine ljudi imaju li u mislima sliku koju povezuju s ta dva frazema, razradio je opis slike koju su svi govornici dijelili, kao i detalje koji su se razlikovali od osobe do osobe. Prvi frazem, *to keep someone at arm's length* ('držati daleko od sebe', 'ne dati blizu'), dao je sljedeću zajedničku sliku:

- »Ruka je usmjerena prema naprijed u odnosu na tijelo, možda malo u stranu. Nikad nije usmjerena unazad, prema gore, prema dolje, iako su to sve logične mogućnosti.
- Ruka je u visini grudi.
- Ruka (tj. šaka) je obično otvorena (iako je kod nekih šaka stisnuta).
- Dlan je okrenut suprotno od subjekta (vršitelj radnje), a nikad prema njemu
- Kut pod kojim je ruka u odnosu na podlakticu iznosi otprilike između 90 i 135 stupnjeva.
- Mišići na ruci su napeti, a ne opušteni.
- Osoba koju se drži na udaljenosti, tj. kojoj se ne da blizu, okrenuta je prema vršitelju radnje.

U samom izrazu nije specificiran niti jedan od navedenih detalja. Ti su detalji prisutni samo u konvencionalnoj slici, a ne u značenju riječi.« (Lakoff 1987:447).

Lakoff smatra da se ovaj izraz temelji na dvije konceptualne metafore, a to su INTIMNOST JE FIZIČKI KONTAKT i DRUŠTVENA ILI PSIHOLOŠKA ŠTETA JE FIZIČKA OZLJEDA. Dok dužina ruke (*arm's length*) u engleskom označava distancu, u drugim jezicima ona može označavati upravo suprotno, pa tako kad bismo ovaj engleski frazem preveli na hebrejski (*beheseg yad*), dobili bismo značenje otprilike kao 'držati nekoga pri ruci', odnosno 'unutar doseg ruke' (Keysar—Bly 1999:1567). Ovaj primjer samo je mala digresija koju su smislili američki kognitivni psiholozi Keysar i Bly, kritičari Lakoffove teorije o primjenjivosti konceptualne metafore na istraživanje frazema.

Pogledajmo sad drugi Lakoffov primjer, frazem *to spill the beans*, koji doslovno znači ‘prosuti grah’, a metaforički ‘izbrbljati se, bubnuti i sve pokvariti, otkriti tajnu’. Lakoff je od svojih ispitanika tražio da stvore mentalnu sliku koju povezuju s tim frazemom, a zatim im je postavio sljedeća pitanja:

- »Gdje se nalazi grah prije nego što se prosuo?
- Kako je velik taj spremnik?
- Je li grah kuhan ili nekuhan?
- Je li se prosuo slučajno ili namjerno?
- Gdje se nalazi grah nakon što se prosuo?
- Je li grah u uredno posloženoj hrpi?
- Gdje bi se grah trebao nalaziti?
- Nakon što se grah prospe, je li ga teško pokupiti?« (1987:449)

Čak i ljudi bez svjesne slike ove fraze mogu odgovoriti na ta pitanja. Govornici su uglavnom odgovarali da je posuda u kojoj se grah nalazi veličine ljudske glave, da je grah trebao stajati u toj posudi, da nije kuhan, da se prosuo slučajno, da je rijetko u urednoj hrpi i da ga nije lagano pokupiti. Postoje i male varijacije u slikama govornika, kao primjerice u čemu se grah nalazi prije nego se prosuo: posuda, lonac, vreća ili staklenka.

Lakoff zaključuje da slika koju su si ljudi predočili za izraz *spill the beans* i njihovo znanje o toj slici u kombinaciji s tzv. metaforom provodnika (engl. *conduit metaphor*) (UM JE SPREMNIK I IDEJE SU PREDMETI/ENTITETI) daju motivacijsku vezu između frazema i njegovog značenja ‘otkriti tajnu’ (1987:449–450).

Izvorni termin *conduit metaphor* skovao je Michael Reddy, a upućuje na neovisnu konceptualnu strukturu koja postoji u svim jezicima, pa bismo njezinu manifestaciju mogli vidjeti u sljedećim hrvatskim primjerima:

5. IDEJE (ILI ZNAČENJA) SU PREDMETI
Tvoje su riječi potpuno **šuplje**.
Ja sam ti **dao** tu ideju.
6. JEZIČNI IZRAZI SU SPREMNICI
Teško mi je tu ideju **staviti** u riječi.
U tom je rukopisu **pohranjeno** veliko znanje.
7. KOMUNIKACIJA JE SLANJE/PRIJENOS
On već dvadeset godina **prenosi** svoje znanje.
Poslao joj je svoje najintimnije misli.

Mnogi hrvatski frazemi počivaju na tim konceptualnim metaforama, kao što je velik broj frazema s leksičkom sastavnicom ‘riječ’:

8. **dati / davati** časnu (poštenu) riječ komu ‘obećati /obećavati komu, zareći se komu’

9. **držati** koga za riječ 'očekivati (vjerovati) da će *tko* održati svoje obećanje'
 10. **hvatati** za riječ koga 'iskorištavati ono što *tko* kaže, inzistirati na točnosti čijega iskaza'
 11. **vagati** riječi (*svaku riječ*) 'pažljivo birati riječi, pažljivo kontrolirati što će se reći'
 12. **biti škrt na riječima** 'malo i rijetko govoriti, biti šutljiv'
 13. **bacati** riječi u vjetar 'govoriti uzalud, ne očekivati nikakve koristi od svojih riječi'
 14. **doći / dolaziti do riječi** 'uspjeti /uspjevati reći *što*'
 15. **teške riječi** 'uvredljive riječi, teške uvrede'
 16. **uzeti / uzimati (oteti /otimati) riječ iz usta** komu 'reći /govoriti upravo ono što je drugi htio reći, točno izraziti / izražavati čiju misao'
- Ta je konceptualna metafora u igri s još nekima i kod sljedećih frazema:
17. **pobrkati lončice** 'pomiješati stvari (činjenice), krivo prosuditi'
 18. **prebacivati lopticu**
 19. **vratiti lopticu**
 20. **baciti / bacati (sasuti i sl.) drvlje i kamenje**
 21. **prelijevati iz šupljeg u prazno**

Postojanja takvih neovisnih konceptualnih struktura dokaz je da frazemi uopće nisu okamenjeni ili mrtvi nego prilično fleksibilni, tako da semantički produktivna varijanta frazema *spill the beans* kakvu vidimo u rečenici *he didn't spill a single bean* pokazuje da su govornici interpretirali grah kao tajne (odnosno preslikali grah na tajne), a radnju prosipanja kao otkrivanje tih tajni. Možemo zaključiti da što je više neki frazem raščlanljiv semantički, to je više fleksibilan sintaktički i podložan raznim leksičkim modifikacijama. Evo nekoliko primjera takvih modifikacija engleskog frazema *spill the beans*.

22. *He didn't spill a single bean.*
'On nije otkrio ni jednu tajnu'.
23. *We won't spill all the beans at once.*
'Nećemo odati sve tajne odjednom'.
24. *Diana to Spill Royal Beans in Upcoming Interview*
'Diana će odati kraljevske tajne predstojećem intervjuu'.

Sintaktičke i leksičke modifikacije postoje naravno i u hrvatskom, a možemo ih vidjeti na primjeru frazema *pobrkati lončice* 'pomiješati stvari (činjenice), krivo prosuditi' u sljedećim rečenicama.

25. *Ona je malo pobrkala lončice.*
26. *Nisam ja nikakoe lončice pobrkala.*

27. *Netko je ozbiljno pobrkao lončice.*
28. *Vijeće sigurnosti je potpuno pomiješalo lončice.*
29. *Sve su to pobrkani lončići.*

Američki psiholingvist Raymond Gibbs preuzeo je Lakoffovu ideju i otišao korak dalje. Proveo je niz eksperimenata kako bi istražio vizualne predodžbe koje ljudi povezuju s idiomatskim izrazima u engleskom. Gibbs je krenuo od pretpostavke da će ljudi imati snažne konvencionalne slike za mnoge frazeme i da će te mentalne slike biti vrlo dosljedne kod frazema ljutnje kao što su *blow your stack*, *flip your lid*, *hit the ceiling* zbog konceptualnih metafora koje motiviraju prenesena značenja frazema.

Nakon Gibbsa, provedeno je samo nekoliko eksperimentalnih studija sa svrhom istraživanja mentalnih slika za frazeme. Cacciari i Glucksberg (1995) istraživali su koliko pomažu mentalne slike prilikom razumijevanja frazema u talijanskom, a cilj istraživanja Janyana i Andonove (2000) bio je istražiti koliko pomažu mentalne slike prilikom razumijevanja nepoznatih frazema u bugarskom. Mentalne predodžbe koje se povezuju sa zoonimskim frazemima u hrvatskom jeziku istražene su i opisane u Broz (2012), a pokazuju vrlo visok stupanj podudarnosti u slikama ispitanika i njihovih odgovora, eksplicitno artikulirajući ono što se smatra prešutnim znanjem kulture koja se zrcali u jeziku. Semantičkom motivacijom frazema bave se i Dobrovoljski i Piirainen (2005), čiji se uvidi uzimaju u razmatranje prilikom analize u ovom članku, no oni ne istražuju mentalne slike kao Gibbs i gore navedena istraživanja za talijanski, bugarski i hrvatski.

2. Pretpostavke

Ovo istraživanje temelji se na nekoliko pretpostavki. Kao prvo, frazem može prizvati vrlo slikovit i lako predočljiv tj. zamisliv prizor, koji se onda simbolički odnosi na situaciju o kojoj je riječ. Međutim, kako se ovaj članak bavi frazemima koji sadržavaju brojeve, prizivanje slikovitog prizora kod govornika vrlo često izostaje budući da su brojevi vrlo apstraktni pojmovi. Stoga se pretpostavlja da motiviranost takvih frazema funkcionira po sasvim drukčijem ključu, a riječ je o tzv. pučkim etimologijama kojima govornici pribjegavaju kako bi značenja takvih frazema učinili transparentnima, odnosno kako bi razumjeli zašto neki frazem znači to što znači. Geeraerts također smatra pučku iliti popularnu etimologiju jednim od mehanizama koji sudjeluju u interpretiranju frazema. On kaže da do popularnog etimologiziranja dolazi zbog jezične potrebe za značenjskom transparentnošću (1997:91). Drugim riječima, stvaraju se konceptualne veze čak i ondje gdje prije nisu postojale ili se ne mogu znanstveno

dokazati. Pučka etimologija je termin koji je iznjedrio iz historijske lingvistike kojoj je cilj pronaći “pravu” etimologiju neke riječi ili frazema. Historijskim lingvistima je pučka etimologija nešto što treba izbjegavati i na što se studente upozorava kao “neznanstveno” tumačenje. Kognitivna lingvistika preuzima taj termin i briše mu negativni predznak jer u središte proučavanja smješta psihološku stvarnost, a ne historijsku točnost, budući da za velik broj frazema nikada nećemo moći dokazati pravu etimologiju (Lakoff 1987:452).

Kao drugo, govornici dijele prešutno znanje o metaforičkoj podlozi idiomatskih izraza. To prešutno znanje može se otkriti tako da od govornika tražimo da nam detaljno opišu svoje mentalne slike za frazeme. Naravno da govornici ne stvaraju uvijek mentalne predodžbe prilikom uporabe frazema — dapače, govornici u pravilu frazeme upotrebljavaju nesvjesno i pritom malokad zamišljaju slike vezane uz doslovne interpretacije onoga što govore. Međutim, ako govornike upitamo što neki frazem znači izvan konteksta, a nakon toga od njega tražimo i da opiše sliku koju povezuje s tim frazemom, pretpostavka je da će svi izvorni govornici biti u stanju to učiniti bez napora. Također se očekuje da će se te slike u velikoj mjeri podudarati i da će njihovi odgovori biti prilično ujednačeni.

Ova pretpostavka pretpostavlja drugu pretpostavku koju je među prvima iznio Lakoff, a to je da su značenja frazema motivirana, a ne arbitrarna, te da su frazemi motivirani različitim kognitivnim mehanizmima kojima se objašnjava veza između frazema i njegovog značenja. Neki su frazemi djelomice motivirani temeljnim konceptualnim metaforama koje preslikavaju informacije iz polazne domene na ciljnu domenu.

Drugi frazemi zahtijevaju primjenu konvencionalnog znanja kako bismo uspostavili vezu između idiomatskog izraza i njegova značenja (Kövecses 2002:207). Riječ je o znanju koje govornici u određenoj kulturi dijele, a koje je također bilo ispitivano u ovom istraživanju. Govornici pribjegavaju pučkim etimologijama kako bi značenja frazema učinili transparentnima, tj. kako bi razumjeli zašto neki frazem znači ono što znači. Ta se pučka etimologija, prema Lakoffu (1987:451–452), sastoji od kombinacije konvencionalne slike + znanja + metafore.

Ako se vratimo na jedan od frazema s početka članka, motiviranost frazema (4) *pala je sjekira u med* <komu> nije lako objašnjiva. Kako dolazimo od značenja padanja sjekire u med do iznenadne sreće? Govornici će raznim strategijama tumačiti značenje tog izraza, međutim svaki pokušaj objašnjenja u stvari je pučka etimologija. Mnogi su se pitali kolika mora biti ta staklenka da sjekira može upasti u njega. Neki ne zamišljaju sta-

klenku nego plastičnu posudu u kojoj će stati oveća količina meda, no i dalje premala za tu sjekiru, a nameće se pitanje i tko ostavlja takvu posudu nepokrivenu pa se dogodi da neki predmet poput sjekire dospije u nju i vjerojatno potone tako da drška ostane gore. Nekome će sigurno pasti na pamet i to da je ovdje riječ o medu divljih pčela, tj. da drvosječina sjekira upadne u med pa se marljivi drvosječa osladi.

3. Metodologija

Na temelju Lakoffovih ideja i Gibbsovih eksperimenata, provedeno je istraživanje o frazemima i njihovim mentalnim slikama u hrvatskom. Odabrano je 40 frazema uglavnom iz hrvatskog rječnika frazema (Menac, Fink-Arsovski i Venturin 2003) i intervjuirano 200 izvornih govornika hrvatskog, pazeći pritom na varijable starosti, obrazovanja, spola i porijekla, kako bi se stvorio što reprezentativiji uzorak ispitanika.

U ispitivanju je sudjelovalo 200 govornika, 64 muškaraca i 136 žena, u dobi između 19 i 86 godina. Podjela u četiri dobne skupine pokazuje kako taj uzorak ispitanika pokriva širok raspon prema dobi.

Dob	Broj ispitanika	Postotak
Između 19 i 25	84	42%
Između 26 i 45	38	19%
Između 46 i 65	49	24,5%
Stariji od 66	29	14,5%

Tablica 1

Dobna raspodijeljenost ispitanika

Na uzorku od 200 intervjuiranih izvornih govornika, samo je 49 bilo iz Zagreba. Ostalih 151 bili su iz najrazličitijih mogućih dijelova Hrvatske, pa su tako bila zastupljena sva tri narječja — štokavski, kajkavski i čakavski. Što se tiče stupnja obrazovanja ispitanika, mogli bismo ih također podijeliti u četiri skupine: oni koji su završili samo osnovnu školu, oni koji su završili srednju školu, zatim studenti treće i četvrte godine fakulteta koji su pohađali moje seminare, te četvrta skupina, oni koji imaju sveučilišnu diplomu uključujući i magisterij.

Razina obrazovanja	Broj ispitanika	Postotak
OSS	22	11%
SSS	41	20,5%
studenti na fakultetu	94	47%
VSS	43	21,5%

Tablica 2

Obrazovna raspodijeljenost ispitanika

Upitnik se sastojao od 40 pitanja i svakom ispitaniku je trebalo između 70 i 90 minuta da odgovori na sva pitanja. Od ispitanika se tražilo da objasne značenje uvriježenih idiomatskih izraza u hrvatskome, te da naznače jesu li čuli za taj izraz ranije. Zatim se od ispitanika tražilo da stvore mentalnu sliku, odnosno da zamisle taj izraz u svojim mislima te da je što detaljnije opišu. Ispitanici su obično ispunjavali upitnik sami. Katkad je ispitanike trebalo potaknuti, odnosno navesti na opisivanje svojih slika jer nije uvijek bilo lagano dobiti sve odgovore. Kako bi se postigla veća dijalektalna raznolikost, studenti su uključili svoje roditelje ili bake i djedove u istraživanje kao ispitanike.

4. Rezultati i diskusija

Provedeno istraživanje dalo je vrlo zanimljive rezultate, budući da podudarnosti u mentalnim predodžbama ispitanika nisu uvijek bile predvidljive. S druge strane, neke su slike bile nevjerojatno slične prema odgovorima ispitanika. Zbog vremenske ograničenosti ne možemo proći kroz svih 40 frazema ispitanih u ovom upitniku, samo je nekolicina odabrana za ovo izlaganje. Ti su primjeri pokazali podudarnosti i razlike u odgovorima i poslužiti kao ilustracija mentalnog "slikovlja" (predodžbi, engl. *imagery*) govornika hrvatskog (Broz 2012). Međutim, valja naglasiti kako ovo izlaganje predstavlja tek malen dio podatka prikupljenih u ovom istraživanju. Podaci prikupljeni ovim upitnikom su golemi i mogu se upotrijebiti za daljnja istraživanja ne samo iz kognitivne lingvistike, nego i antropologije i psihologije, kao i kroatistike i frazeologije.

Mnogi idiomatski izrazi u hrvatskom, engleskom i ostalim jezicima sadrže brojeve. Oni često odražavaju psihološku podlogu, tradicije i karakteristike kultura gdje se ti jezici govore. Brojevi imaju poseban status u jeziku. Njihova značenja su stabilna i ograničena na označavanje određenih količina i opiru se metaforičnosti. Njihova semantika je prilično siromašna – vrlo rijetko kod brojeva susrećemo sinonimiju, antonimiju ili polisemiju. Ako se i upotrijebe metaforički, to je u pravilu zato jer su povezani s ne-

kim drugim elementom u kojem je sadržana metafora. U poglavlju o brojevima Dobrovol'skij i Piirainen (2005:286–289) izdvajaju primjere s brojevima u različitim jezicima gdje je njihova funkcija čisto simbolička. Tako na primjer sljedeći frazem znači 'jesti vrlo mnogo':

ruski: *jestj za trajih* 'jesti za troje'

njemački: *essen für drei* 'jesti za troje'

francuski: *manger comme quatre* 'jesti kao četvoro' (prema Dobrovol'skij i Piirainen 2005: 287).

Značenja 'za troje' i 'kao četvoro' u stvari su sinonimna; oba znače 'jesti toliko mnogo kao da jedna osoba količinski pojede onoliko koliko bi pojelo nekoliko ljudi'. Drugim riječima, brojevi *tri* i *četiri* ovdje se mogu simbolički protumačiti kao 'mnogo'.

Takvu simboliku katkada vidimo i u etimologiji jednog od poznatijih člankonožaca, a to je *stonoga* (Dobrovol'skij i Piirainen 2005:287–288). Biološki gledano, stonogama broj nogu može varirati između 20 i preko 300. Još zanimljiviji podatak iz biologije je taj da stonoge uvijek imaju neparan broj nogu. No u odlučivanju simboličnog broja nogu za tog člankonošca kao njegove najistaknutije karakteristike, različiti jezici opredijelili su se za različite brojeve. Tako na engleskom imamo latinsku složenicu *centipede* (100 nogu), u slovačkom je to *stonožka*, u njemačkom *Tausendfüßler* (1000 nogu), u francuskom *millepattes* (1000 nogu), švedskom *tusenfotning* (1000 nogu), španjolskom *chilopoda* (1000 nogu), prema starogrčkoj složenici uz palatalizirano »k«. U nizozemskom se pojavljuje milijun nogu: *miljoenpot*. U ruskom i grčkom se pojavljuje 40 nogu: *sorokonožka* i *sarandapodharúsa*. Svi ti primjeri upućuju na simboličku funkciju brojeva u smislu 'posebice brojni'. Na istoku Europe i u semitsko-hamitskim kulturama broj 40 igra važnu simboličku ulogu, kao što vidimo u primjerima 40 dana do korizme ili u priči o *Ali Babi* i 40 *hajduka*.

S druge strane ima primjera numeričkih frazema čija se motiviranost može vrlo lako objasniti, tj. svaki govornik hrvatskog jezika će bez oklijevanja moći objasniti zašto znače to što znače. Primjerice frazemi *sve pet* i *za pet* 'izvrstan, odličan' metaforički se preuzimaju iz sustava ocjenjivanja koji se koristi u hrvatskom školstvu, gdje je najbolja pozitivna ocjena izražena brojem 5, a najlošija, odnosno negativna ocjena izražena brojem 1. Takav sustav ocjenjivanja nije univerzalan. Upotrebljava se u vrlo malom broju zemalja kao što su Mađarska, Portugal i Rusija, dok se primjerice u Njemačkoj, Češkoj i Slovačkoj koristi upravo obrnuti sustav u kojem je najbolja ocjena 1, a najlošija 5. U anglofonim zemljama se koristi slovni sustav u kojem je najbolja ocjena slovo A, pa tako postoje i frazemi poput *<everything's> A plus* koji bi bili ekvivalent hrvatskome *sve pet*.

Ako promatramo idiomatske izraze prema stupnju transparentnosti, opet ih možemo svrstati u one gdje nije teško objasniti motiviranost značenja broja unutar frazema. Tako bi na primjer kod engleskog izraza *six feet under* u značenju 'mrtav' većina nas pronašla motivacijsku vezu za značenje ovog izraza primjenom konvencionalnog znanja o pokopima i činjenici da je prosječna dubina jame groba u koju se polaže mrtvo tijelo otprilike šest stopa ili nešto manje od dva metra. Drugi primjer s jasnom motiviranosti je *high five*, koji označava gestu slavlja u kojoj dvoje ljudi udare dlanom o dlan jedan drugoga s rukama iznad glave. Jasno je da pet predstavlja pet prstiju, odnosno imamo slučaj konceptualne metonimije DIO ZA CJELINU u kojoj prsti označavaju cijelu ruku s dlanom.

No ima i primjera iz engleskog kod kojih je malo teže značenjski raščlaniti ili objasniti zašto se baš taj broj upotrebljava. Izraz *on cloud nine* u značenju 'vrlo sretan' shvaćamo putem metafore SRETNO JE GORE, pa tako funkcionira i naš ekvivalent 'na sedmom nebu', no brojka je drukčija. No to objašnjava konvencionalno znanje o tzv. magičnim brojevima koji imaju snažan simbolički potencijal, a pojavljuju gotovo u svim kulturama. To su brojevi tri, sedam i devet, stoga ne čudi da se baš oni pojavljuju u engleskom i hrvatskom izrazu (usp. Macan—Opašić 2010:103).

Drugi poznati engleski primjer je *dressed up to the nines*, koji znači 'biti vrlo dotjerano odjeven'. Broj *devet* u ovom izrazu smatra se semantički nejasnim, budući da ne znamo na koji način broj *devet* doprinosi cjelokupnom izrazu i zašto je baš taj broj. Postoji nekoliko pučkih etimologija, od kojih je najuvjerljivija ona da je potrebno devet jarda tkanine kako bi se napravilo odijelo. Ostale se prizivaju na devet kao magičan broj, kao npr. devet muza, a zanimljiva je i teorija prema kojoj je riječ o proširenju frazema *to the nines* koji je danas arhaičan, no u ranom modernom engleskom se upotrebljavao u funkciji superlativa.

Za ovo istraživanje odabrano je nekoliko upravo takvih, značenjski nejasnih hrvatskih frazema.

4.1. 'Sve u šesnaest'

Vrlo poznat i raširen numerički frazem u hrvatskom je *sve u šesnaest*, koji znači 'jako, iz sve snage, svom snagom, punim intenzitetom, što je najviše moguće'. Većina ispitanika kaže da upotrebljava taj izraz, no samo je jedan ispitanik rekao da ima i mentalnu sliku s kojom ga povezuje, a to su dvije ruke i zvuk činela kako tresnu jedna o drugu.

Najčešće definicije za ovaj frazem bile su:

svom snagom, punom snagom, iz sve snage
u potpunosti, potpuno
(vrlo) intenzivno
zdušno
do maksimuma, do krajnosti
punom parom
ishitreno, užurbano, žustro
aktivno, energično
brzo
bez zadržke
naglo, snažno, jako

Kad se ispitanike upitalo zašto misle da taj izraz sadrži broj ili zašto baš broj 16, ponudili su velik broj objašnjenja za motiviranost, a prva je bila fonološka.

Potrebna je mala digresija kako bi se objasnila fonološka motiviranost na temelju primjera iz Dobrovol'skog i Piirainen (2005:88). Primjer fonološki motiviranog broja kod nekog frazema vidimo primjerice u švedskom u izrazu *fy sjutton!* »fuj sedamnaest« u značenju 'fuj grozno', 'odvratno'. Taj se brojevni frazem koristi zato jer podsjeća na tabu izraz *fy tusan* 'fuj vrag' koji se izbjegava, pa se u eufemizmu koristi izraz koji sadržava broj 17. Takvu funkciju broja 17 u finskom ima broj 16, ali vrlo je mala vjerojatnost da taj finski izraz ima veze s našim *sve u šesnaest*. Ovakav princip izbjegavanja imamo i u španjolskom gdje umjesto riječi *mierda* kažu *miercoles* (srijeda), ili u hrvatskom *korapcu* ili *pun mi je kufer*.

Dakle, u švedskom primjeru broj 17 nema nikakvu simboličku funkciju nego isključivo fonološku. Još jedan takav primjer fonološke motiviranosti vidimo i u dva primjera iz njemačkog *den heiligen Ulrich anrufen* »zvati svetog Ulricha«, a u prenesenom značenju 'povraćati', dok u austrijskoj varijanti njemačkoga postoji izraz *nach Melk gehen* 'ići u Melk', ime jednog mjesta u Austriji. Iako je fonetska struktura riječi *Ulrich* prilično različita od *Melk*, obje imaju istu onomatopejsku funkciju.

- frazem je fonološki motiviran — riječ *šesnaest* sadrži tri frikativa, koji stvaraju pišteći ili praskajući zvuk koji može sugerirati nekakav intenzitet, jurnjavu ili žurbu
- ima veze s nekom vrstom motora gdje je 16 bila jedinica snage
- ima veze s matematikom jer je $4 \times 4 = 16$, što se lako podijeli nazad na 4
- povezano je s glazbom, možda šesnaestinka koja simbolički predstavlja brzi ritam
- ima veze s mjerenjem vremena budući da se jedan sat dijeli na četiri če-

tvrti, koje pomnožene s 4 daju 16

- ima veze s dobi — *sweet sixteen* — kad si mlad i prštiš od energije i snage
- 16 je broj glavnih niti kod kvalitetnog tkanja platna
- potječe iz vremena vojevanja u Habsburškoj Monarhiji, odnosno u Austro-Ugarskoj kada se u vojsku išlo sa šesnaest godina
- ima veze s nogometom, jer *šesnaesterac* označava kazneni prostor koji je za odvijanje nogometa neizmjereno važan. Taj prostor je pravokutnog oblika i ulazi u teren 16 metara sa svake strane gola pod pravim kutom.

Sve te pučke etimologije — a postoji velika vjerojatnost da nijedna od njih nije točna — pokazuju kako daleko su govornici spremni ići ne bi li pridali nekakav smisao značenju frazema. Iako je velika većina ispitanika pokazala da poznaje ovaj frazem, njegova semantika ostaje tvrd orah, kao primjerice brojevi 6 i 7 u engleskom frazemu *at sixes and sevens* koji se koristi za opisivanje zbunjenosti ili nereda. Problem kod ovakvih frazema je da govornici u pravilu ne znaju zašto izraz znači ono što znači. Da se poslužimo kognitivnolingvističkom terminologijom, nisu sigurni koja je motivacijska veza, je li riječ o konceptualnoj metafori, nekom (davno) zaboravljenom konvencionalnom znanju ili pak konvencionalnoj slici koja je izbljedjela.

4.2. 'Ni pet ni šest'

Drugi hrvatski brojevni frazem koji je prilično teško objasniti je *ni pet ni šest*, u značenju 'bez okolišanja (razmišljanja/ustručavanja)'. Svi su govornici rekli da su čuli za taj izraz, no ipak im je bilo teško definirati njegovo značenje. Evo nekih objašnjenja koja su ponudili:

- iznenada
- neočekivano
- naprasno
- iznebuha
- iz čista mira
- bez razmišljanja
- bez oklijevanja
- bez logike
- instinktivno
- automatski
- neodlučno

Većina ispitanika nije imala ideju o porijeklu frazema ili razlogu zašto taj izraz sadrži baš ta dva broja, a ne neka druga dva broja. Možda je razlog zašto nisu bili u stanju smisliti neku pučku etimologiju u tome što je pitanje o tom frazemu bilo među posljednjima u upitniku, pa su tako ispitanici bili umorni i zasićeni nakon tako dugog ispitivanja. Međutim, 38 ispitanika je ponudilo objašnjenje zašto baš ta dva broja. Evo njihovih odgovora poredanih prema čestotnosti:

- to potječe od neke dječje pjesmice ili brojalice
- jedna dječja pjesmica glasi »*ni pet, ni šest, ni sedam — e baš ti ga ne dam!*«
- to potječe od kockanja — na kocki su brojevi 5 i 6 najviši mogući brojevi
- brojevi 5 i 6 predstavljaju sredinu, ako zamislimo brojeve od 1 do 10 kao jednu cjelinu
- to ima veze s brojem prstiju na ruci — imamo pet prstiju na jednoj, a šesti prst je već na drugoj ruci
- fonološki su motivirani — to su jedina dva jednosložna broja s istim samoglasnikom i još dolaze jedan iza drugoga po redu
- nije važno zašto baš ti brojevi, samo je važno da su jedan do drugoga po redu
- preskakanje brojeva — ide se s 4 izravno na 7

Baš kao i u prethodnom primjeru, vrlo je teško reći koja se pučka etimologija od navedenih najviše približava istini. U oba slučaja, lingvisti mogu samo nagađati o povijesnom porijeklu tih dvaju numeričkih frazema. Oba pripadaju onoj skupini idiomatskih izraza koji se čine nekompozicionalnima. Njihovo značenje nije predvidljivo iz raščlambe značenja njegovih dijelova. Stoga je njihova interpretacija arbitrarna ili nemotivirana. Brojne različite pučke etimologije potvrđuju koliko su one govornicima netransparentne i dokazuju njihovu nekompozicionalnost. Međutim, ipak valja naglasiti da takvih frazema u jeziku nema mnogo. Ovdje su samo odabrani kako bi pokazali bogatstvo pučkog etimologiziranja i raznolikost odgovora ispitanika.

4.3. 'Nemati tri čiste'

Treći numerički frazem odabran za ovo istraživanje sadrži broj *tri*. Idiomaticki izraz *nemati tri čiste* je eliptičan, tj. nema izrečenu imenicu nakon pridjeva *čiste* koji je u genitivu jednine ženskog roda. U stvari, riječ je o obliku sličnom genitivu jednine. Naime, ovo je primjer zaostalog duala koji se sad na silu pokušava protumačiti kao genitiv ili koješta drugo.

Neizrečena imenica se nikada ne izgovara, kao da je svima jasno o ko-

joj je imenici riječ. Uz uobičajena potpitanja na koja su ispitanici odgovarali, kod ovog su frazema bili upitani o neizrečenoj ženskoj imenici. Rezultati su bili sljedeći:

	Odgovori ispitanika	Broj odgovora	Postotak odgovora
1	<i>misli</i>	74	37%
2	<i>ne znaju</i>	32	16%
3	<i>ideje</i>	26	13%
4	<i>pameti</i>	24	12%
5	<i>riječi</i>	21	10.5%
6	<i>vijuge</i>	12	6%
7	<i>daske</i>	6	3%
8	[<i>moždane</i>] <i>stanice</i>	5	2.5%

Valja naglasiti da prema pravilima hrvatske sintakse riječ *pameti* nikako ne bi mogla biti moguća neizrečena imenica, budući da se ona ponaša više kao nebrojiva imenica. Na pitanje o neizrečenoj imenici, ispitanici su vjerojatno samo razmišljali o imenicama ženskog roda, a ne i o sintaktičkim preduvjetima koje ta imenica mora ispunjavati.

Imenice *vijuge* i *daske* su metaforične, ali razlikuju se po značenjskoj raščlanljivosti. *Vijuga* je u svom osnovnom značenju krivulja u obliku izvijene crte koja se sve više udaljava od središta, a u ekstenziji značenja na temelju izgleda postaje i nabor kore velikoga mozga. *Daske* su mnogo manje transparentne, a govornicima su poznate iz frazema *nekome fali daska u glavi* i *nemati sve daske u glavi* ('ne biti pri zdravoj pameti'), na koje se oslanjaju prilikom interpretiranja frazema *nemati tri čiste*.

Za ovaj frazem je važno istaknuti kako bi se u njegovoj polisemiji moglo grupirati dva temeljna značenja. S jedne strane imamo značenje 'biti plašljiv, neodlučan, u strahu'; 'nemati hrabrosti za što', a s druge strane 'biti glup ili neintelligentan', pa je u skladu s ta dva osnovna značenja ovaj frazem leksikografski obrađen u hrvatsko-engleskom frazeološkom rječniku Dalibora Vrgoča i Željke Fink Arsovski.

Ispitanici su značenja protumačili sljedećim riječima:

- minimum pameti
- biti zbunjen
- tri čiste misli — sve ostale (misli) su lude ili glupe
- biti glup
- biti lud
- biti blesav

- nemati hrabrosti
- nemati snage
- ne znati nešto
- nemati mišljenje
- nemati zdrav razum
- biti neiskren
- ne biti normalan
- biti nemoralan
- izbjegavati priznanje pogreške
- nemati valjane argumente
- biti nerazuman

I doista, sva ova značenja mogu se podijeliti na dva osnovna — ‘plašljiv’ i ‘glup’. Zanimljivo je da su se govornici redovito opredjeljivali ili za jedno ili za drugo značenje, a kad im se postavilo pitanje može li taj frazem značiti i ono drugo, redovito su odgovarali niječno. Međutim, promijenili bi mišljenje ako bi im bila ponuđena rečenica na hrvatskom u kojoj ta kombinacija riječi očito znači ono za što su oni tvrdili da ne može značiti. Tada bi nakon tog primjera promijenili svoj iskaz, no tada dolazi u pitanje valjanost te metode, jer u takvoj bi situaciji ispitanik mogao biti izmanipuliran i povjerovati u bilo što. U svakom slučaju, možemo zaključiti da govornici nisu svjesni višeznačnosti tog frazema.

Motiviranost broja tri u tom frazemu nije dala različite rezultate kao kod *sve u šesnaest*. Pripisivali su je broju tri kao magičnom broju, svetom trojstvu ili minimalnom broju koji označava ‘više nečega’, neku ‘konkretniju množinu’.

Zbog eliptičnosti ovog idiomatskog izraza u kombinaciji s brojem za koji se ne čini da ima jaku motiviranost, ne čudi da je taj izraz imao najširi raspon mogućih odgovora u objašnjenjima značenja.

4.4. ‘Nešto <sasvim> deseto’

Posljednji numerički frazem u ovom istraživanju također sadrži intrigantni broj o čijoj su motivaciji ispitanici imali štošta reći. Na pitanje zašto frazem *nešto <sasvim> deseto* sadrži baš taj broj, a ne 7, 9, 12 ili 1000, ispitanici su ponudili sljedeće odgovore.

- koristimo dekadski sustav
- pojava brojeva u frazemima obično referenca na neku “zametenu” simboličku vrijednost ili konotaciju broja, koja pak često izvorno može biti funkcija mita i sl. Je li decimalni sistem izveden iz binarnog? Ako pret-

postavimo da je razlika između 0 i 1 i kvantitativno i simbolički "majka" svih razlika, onda valjda jest... Onda je, valjda, »nešto <sasvim> drugo« najneposredniji korelat izvornoj ideji razlike, a sve izvedenice gomilanjem naprosto intenziviraju?

- mislim da je ključ u tome što smo, kad smo bili mali i išli u vrtić, prvo naučili brojati do deset i ta desетка je bila nešto "veliko", zadnji broj u nizu koji smo mogli nabrojiti na prste... pa nam je tako to ostalo... desетка ko neka fatalna brojka..
- Sve je to počelo s uzrečicom »to je nešto sasvim drugačije«. Budući da je drugačije dugačka riječ narod je skratio tu uzrečicu na »nešto sasvim drugo« jer drugo i drugačije mogu biti korišteni (gramatički pravilno ili ne) u istom smislu. Pa tako stigneš od drugačije, što nema nikakve veze s brojevima do »drugo«, što isto možeš interpretirati kao broj 2. Budući da svi mi mislimo na način »dobro, bolje, najbolje«, od toga je nastalo »nešto sasvim drugo«, »sasvim nešto deseto«, »sasvim nešto pedeseto«, a može i stoto i štogod nam više paše da označimo koliko je to drugačije od normale.
- Što se tiče izbora brojeva... čini mi se da je to više manje zato što možeš razmišljati o glavnim "velikim" skokovima brojki...1 i 2 su različiti (duplo), 1 i 10 budući da je naše razmišljanje bazirano na desetcama, 10 i 100 isto objašnjeno s bazom deset... No što se tiče razlike ili oznake koliko je nešto izvan norme, ja znam da sam ja koristio i čuo tu i tamo izreku »to je nešto sasvim pedeset sedmo« ili bilo koji drugi nasumičan broj da označiš da nije samo drugačije nego totalno neočekivano.

5. Zaključak

Cilj ovog članka bio je razmotriti hrvatske frazeme koji kao jednu leksičku sastavnicu imaju brojeve i proniknuti u njihovu motiviranost. Dok su zoonimski (ili životinjski) frazemi bili vrlo predočljivi ili zamislivi (Broz 2012), odnosno ikonički motivirani, s nevjerojatnom dosljednošću u konvencionalnim predodžbama prizvanim u mislima ispitanika, brojevni ili numerički frazemi nisu se pokazali predočljivima i kompozicionalnima, što se odrazilo na vrlo niskom stupnju podudaranja odgovora ispitanika.

Brojevi koje su frazemi sadržavali pridonosili su vrlo malo ili gotovo ništa cjelokupnom značenju frazema, što možemo zaključiti na temelju analize odgovora izvornih govornika. Dok životinje prizivaju vrlo živopisne slike u mislima govornika, brojevi su prilično apstraktni pa mentalne slike ili predodžbe izostaju, što upućuje na sasvim drukčiji način funkcioniranja, strukture i motiviranosti numeričkih frazema. Za ovo istraživanje odabrano je nekoliko brojevni frazema visokog stupnja netransparentno-

sti, pa se zaključci iz njihove analize ne mogu odnositi na brojevne frazeme općenito, budući da je kod velikog broja brojevni frazema simboličko značenje broja ipak većini govornika transparentno.

Čini se da teorijsko-metodološki okvir kognitivne lingvistike ne nudi mnogo u rasvjetljenju semantički netransparentnih brojevni frazema, osim pučkih etimologija kao jedinog objasnidbenog mehanizma. Lakoff je primijetio kako je doista izuzetna činjenica da obični ljudi, ne-lingvisti, spontano i nesvjesno smišljaju pučke etimologije (1987:452). Govornici imaju potrebu za pronalaženjem motivacijskih veza koje frazemima daju smisao, tako da konvencionalne slike s kojima ih povezuju imaju važnu kognitivnu funkciju. Ovdje ta konvencionalna slika izostaje pa se govornici oslanjaju na pučke etimologije. Ako uzmemo u obzir prirodu leksičkog znanja, motivacijske veze igraju važnu ulogu jer pomažu govornicima da razumiju, nauče, zapamte i upotrebljavaju frazeme. Historijski lingvisti mogu zazirati od pučkih etimologija, pa čak ih i ismijavati, no za antropologe, kognitivne i psiholingviste bi one trebale biti od iznimne vrijednosti i interesa budući da otkrivaju veliko prešutno znanje koje govornici jedne jezične zajednice dijele. To prešutno znanje je odraz interakcije govornikovih misli, kulture i jezika, a pruža nam dramatičan i dragocjen uvid u načine na koji ljudi misle i razmišljaju o konceptima na koje se frazemi odnose.

Ovo istraživanje potvrdilo je mnoga opažanja i empirijska otkrića o raščlanljivosti frazema koja je među prvima zabilježio Lakoff, a razradio Gibbs. Sada vidimo kako njihove postavke funkcioniraju i u drugim jezicima kao što je hrvatski, a ne samo engleskom. Kognitivni lingvisti su u pravu kad kažu da je tradicionalni pogled na idiomatske izraze pogrešan. Takozvane 'mrtve metafore' zapravo su pune života, a frazemi ne predstavljaju »groblje metaforičkih misli« (Gibbs 1993:75). Upravo suprotno, naša uporaba i razumijevanje frazema svjedoči o neprestanom procesu pjesničkoga razmišljanja.

Bibliografija

- Broz, Vlatko. 2012. Imageable Idioms in Croatian. U: *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*, uredili Mario Brdar, Ida Raffaelli i Milena Žic Fuchs, Cambridge Scholars Publishing.
- Cacciari, Cristina i Sam Glucksberg. 1995. U: Imaging idiomatic expressions : literal or figurative meanings? *Idioms : Structural and Psychological Perspectives*, edited by M. Everaert et al., 43–56. Lawrence Erlbaum, New Jersey.
- Chomsky, Noam. 1980. *Rules and representations*. New York : Columbia University Press.
- Dobrovolskij, Dmitrij O. i Elisabeth Piirainen. 2005. *Figurative Language : Cross-cultural and Cross-linguistic Perspective*. Current Research in the Semantics/Pragmatics Interface, Volume 13. Amsterdam [etc.] : Elsevier.
- Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija : pogled izvana i iznutra*. Zagreb : FF press.
- Geeraerts, Dirk. 1997. *Diachronic Prototype Semantics. A Contribution to Historical Lexicology*. Oxford : Clarendon Press.
- Gibbs, Raymond W. i O'Brien, J. 1990. Idioms and mental imagery : The metaphorical motivation for idiomatic meaning. U: *Cognition* 36, 35–68.
- Gibbs, Raymond W. 1990. Psycholinguistic Studies on the Conceptual Basis of Idiomaticity. U: *Cognitive Linguistics* 1–4, 417–451.
- Gibbs, Raymond W. 1992. What Do Idioms Really Mean? U: *Journal of Memory and Language* 31, 485–506.
- Gibbs, Raymond W. 1993. Why Idioms are not dead metaphors. U: *Idioms : Processing, structure and interpretation*. Uredili C. Cacciari i P. Tabossi, 57–77. Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Janyan, Armina i Elena Andonova. 2000. The role of mental imagery in understanding unknown idioms. U: *Proceedings of the 22nd Annual Conference of the Cognitive Science Society*, 693–698. Philadelphia, PA : Lawrence Erlbaum Associates.
- Katz, Jerrold. 1973. Compositionality, idiomaticity, and lexical substitution. U: *A Festschrift for Morris Halle*. Uredili S. Anderson i P. Kiparsky, 357–376. New York : Holt, Rinehart & Winston.
- Keysar, Boas i Bridget Martin Bly. 1999. Swimming against the current : Do idioms reflect conceptual structure? U: *Journal of Pragmatics* 31, 1559–1578.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*. Chicago : Chicago University Press.

- Lakoff, George i Mark Turner. 1989. *More Than Cool Reason : A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago : Chicago University Press.
- Macan, Željka, Maja Opašić. 2010. Frazemi s brojevima sedam i devet u hrvatskome i njemačkome jeziku. U: *À la croate : Sborník vybraných příspěvků z konference Setkání mladých kroatistů* (ur. Villnow Komarkova, J.), Brno, str. 101–108.
- Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb : Naklada Ljevak.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb : Naklada Ljevak.
- Moon, Rosamund. 1998. *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford : Clarendon Press.
- Vrgoč, Dalibor, Željka Fink-Arsovski. 2008. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb : Naklada Ljevak.

Phraseology Full Blast:

The Motivation of Meaning of Number Idioms in Croatian

Abstract

This paper deals with Croatian number idioms, which are idiomatic expressions featuring a number as one of its lexical components. It is based on a cognitive linguistic research on the motivation of idiom meaning in which 200 native speakers of Croatian participated. The numerical idioms tested have a high degree of semantic opacity, which resulted in different accounts and interpretations of the motivation of meaning among the participants. Number idioms very rarely invoke conventional scenes in the minds of speakers, so the motivation of meaning of the analysed idioms is not only explained by cognitive mechanisms such as metaphor, metonymy and conventional knowledge but rather folk etymology, which cognitive linguistics also considers as one of the mechanisms involved in the interpretation of idioms.

Ključne riječi: frazemi, kognitivna lingvistika, idiomatičnost, transparentnost, značenjska raščlanljivost, motivacijska veza, pučka etimologija

Key words: idioms, cognitive linguistics, idiomaticity, transparency, semantic analysability, motivating link, folk etymology